

Verslag juridische kennissessie Fonds Slachtofferhulp

Steeds meer burgers maken zich zorgen over grootschalige milieucriminaliteit en het effect dat dit heeft op hun gezondheid en hun leefomgeving. Fonds Slachtofferhulp deelt die zorgen en is daarom een programma gestart om de verbetering van de ondersteuning en (rechts)positie van slachtoffers van milieucriminaliteit te realiseren.

De behoeften van slachtoffers zijn leidend voor ons. Uit gesprekken die wij hebben gevoerd met slachtoffers, advocaten, wetenschappers en onderzoeksjournalisten kwam naar voren dat er behoefte is aan het duiden van de juridische mogelijkheden op het gebied van milieucriminaliteit. Milieucriminaliteit is juridisch complex en zowel het bestuurs-, straf- en civiele recht is van toepassing. Daarom organiseerde Fonds Slachtofferhulp op maandag 9 september 2024 een juridische kennissessie met medewerking van advocaten Larab Mohammad en Barbara van Straaten van Prakken d'Oliveira en Lieske Vos en Bojan Dekker van Beer advocaten. In dit verslag vindt u juridische vragen en antwoorden die tijdens de kennissessie zijn besproken.

Het verslag begint met een aantal algemene vragen over milieucriminaliteit en de drie verschillende rechtsgebieden. Daarna zal worden ingegaan op de mogelijkheden binnen het **bestuursrecht**, vervolgens het **strafrecht** en tot slot het **civiele recht**. De juridische kennissessie sloten wij af met een break-out sessie waarbij de deelnemers aan de advocaten vragen konden stellen. Het verslag sluit af met een korte opsomming van de punten die daar besproken zijn.

De informatie in dit verslag is uitsluitend bedoeld voor **educatieve doeleinden**. De inhoud vormt geen juridisch advies en er kunnen geen rechten aan worden ontleend. Elke situatie is uniek en vereist een individuele beoordeling door een gekwalificeerde juridische professional. Voor specifiek juridisch advies dat is toegespitst op jouw individuele situatie, raden wij je aan contact op te nemen met een professional.

Wil je meer weten over het programma milieucriminaliteit van Fonds Slachtofferhulp? Neem contact op met programmamanager Lizette Vosman: vosman@fondsslachtofferhulp.nl of kijk op <https://fondsslachtofferhulp.nl/programma/milieucriminaliteit>

Algemene vragen

1. Uitleg over de drie rechtsgebieden

Je zult **civielrecht** vaak gebruiken als je direct een bedrijf of de Staat wilt aanspreken, bijvoorbeeld om de schade te verhalen. Je staat dan als twee gelijkwaardige partijen tegenover de rechter. Het voordeel van een civiele zaak is dat je de zaak in eigen hand houdt. Je bepaalt zelf waar het over gaat en welke schade je vordert.

Het **strafrecht** loopt via het Openbaar Ministerie (OM). Je kunt bij de politie of het OM aangifte doen van een strafbaar feit. Je bent dus afhankelijk van het OM of zij een aangifte oppakken en verder onderzoeken. Het OM bepaalt ook de omvang van het strafrechtelijk onderzoek en wie er uiteindelijk als slachtoffer worden aangemerkt.

Het **bestuursrecht** loopt via de overheid, die in principe zelf de voorwaarden bepaalt en moet handhaven. Als direct omwonende kan je bijvoorbeeld wel als 'belanghebbende' proberen de vergunningsvoorwaarden te beïnvloeden of tegen de verstrekking van een vergunning procederen. Ook kan je een verzoek tot handhaving doen als een bedrijf zich niet aan de voorwaarden houdt.

2. Wat is milieucriminaliteit? In welk rechtsgebied hoort dit thuis?

De naam 'criminaliteit' impliceert een strafbare gedraging. In principe heb je het dan over het strafrecht. Wel is het zo dat de gevolgen van de strafbare gedraging, de schade, ook in een schadevergoedingsprocedure kunnen worden verhaald. Dan heb je het over het civiele recht. Verder kan het zo zijn dat een bedrijf of individu zich niet aan bepaalde (publieke) normen houdt, bijvoorbeeld de vergunningsvoorwaarden. Daartegen kan handhavend worden opgetreden. Dat gebeurt via het bestuursrecht. Hoewel de handhaving ook streng kan zijn, denk aan hoge boetes, heb je het formeel juridisch gezien dan toch niet over 'criminaliteit' omdat dat een term is die aan het strafrecht toebehoort. In de volksmond wordt 'milieucriminaliteit' echter ook wel gebruikt voor overtredingen die alleen via het bestuursrecht worden gehandhaafd.

3. Hoe bepaal je van tevoren van welk rechtsgebied je gebruik kan maken? Bijvoorbeeld heb je te maken met een bedrijf dat al decennialang vergunningen heeft om afval te lozen in nabijgelegen water waar ook wordt gezwommen. Later blijkt dat er stoffen worden geloosd die schadelijk zijn voor de mens en natuur (PFAS of een andere stof). Wat kan je dan via civiel-, straf- en bestuursrecht?

Zie deels vorige vraag. Wat verder van belang is, is de duur van procedures (vooral civiele en strafzaken kunnen erg lang lopen) en de kosten. Bij een strafzaak doe je 'alleen' aangifte, het OM doet daarna in principe zelf onderzoek, betaalt door de belastingbetaler. Bij een civiele zaak moet je zelf het bewijs aanleveren. Ook is een advocaat verplicht in de meeste gevallen. Dat zijn dus vaak dure procedures. Je kunt ook meerdere rechtsgebieden gebruiken. Als er bijvoorbeeld een strafrechtelijke veroordeling of bestuursrechtelijke handhaving ligt, kun je dat als slachtoffer gebruiken als basis om schadevergoeding te vorderen. Ook kan er bestuursrechtelijke en strafrechtelijke handhaving tegelijk plaatsvinden. Bijvoorbeeld omdat er meerdere vergunningsvoorwaarden zijn overtreden en maar een deel via het strafrecht te handhaven is. Een voorbeeld is Tata Steel, waar regelmatig dwangsommen en boetes worden opgelegd in het kader van de bestuursrechtelijke handhaving, maar waar nu ook een strafrechtelijk onderzoek loopt.

Mensen zoeken vaak naar verschillende vormen van hulp afhankelijk van hun situatie. Willen ze de praktijk stoppen? Hebben ze veel schade geleden en willen ze dat claimen? Is er sprake van zo'n ernstige normschending en ook wel sprake van opzet, dan kan je naar het strafrecht kijken, dan wil je het afstraffen (retrospectief).

De eerste vraag is: wat is de rechtsvraag die je binnen krijgt en waar is behoefte aan, welke hulp?

Je hoeft niet altijd een keuze te maken, de verschillende rechtsgebieden kunnen heel goed samenwerken en elkaar versterken.

4. Kan je zelf als burger of als groep een zaak starten of is het verplicht om een advocaat in te schakelen?

Het **civiele recht** kent (voor dit soort zaken) een verplichte procesvertegenwoordiging. Dan heb je dus een advocaat nodig. Een aansprakelijkstelling kan je zelf versturen. Maar op het moment dat je een procedure start bij de rechtbank, dan heb je volgens de wet een advocaat nodig.

Strafrecht: Iedereen kan zelf een **aangifte** indienen, daarvoor heb je geen advocaat nodig. Het kan bij ingewikkelde zaken wel helpen om de aangifte goed voor te bereiden en te onderbouwen, omdat dat de kans verhoogt dat het OM ook echt iets met de zaak gaat doen. Daar kan een advocaat bij helpen. Het is dus wel handig om juridische hulp in te schakelen, omdat je afhankelijk bent van het OM. Je moet het OM overtuigen dat zij er iets mee gaan doen omdat het veel tijd en geld kost om dit soort zaken uit te zoeken.

Ook in het **bestuursrecht** geldt dat je in principe zelf mag procederen, maar dat het wel kan helpen om een advocaat in te schakelen omdat die de zaak veel beter kan voorbereiden en daarmee de slagingskans vergroot. Dit geldt zeker voor het milieurecht, omdat er sprake is van een complexe en gefragmenteerde regelgeving. Sinds de invoering van de Omgevingswet (1 januari 2024) is het extra lastig geworden, omdat je kennis moet hebben van zowel het oude als het nieuwe recht. Het verschilt per procedure of je aan de hand van het oude of nieuwe recht procedeert. Je kan procederen als particulier maar ook als stichting/vereniging. Je hebt in bepaalde gevallen recht op gefinancierde rechtsbijstand.

5. Hoelang duurt een gemiddelde procedure?

Dat hangt heel erg af van de zaak en het type procedure. Strafrechtelijke onderzoeken in dit soort zaken kunnen zo een paar jaar in beslag nemen en dan moet het eigenlijke proces dus nog beginnen. Een bestuursrechtelijke procedure (bezwaar en beroep) kan ook jaren duren.

Bestuursrecht: De gemiddelde bezwaarprocedure in het omgevingsrecht duurt ongeveer tussen de drie en zes maanden. Vaak wordt de bezwaarschriftencommissie ingeschakeld en hierdoor geldt een langere beslistermijn (12 weken). Ook komt regelmatig voor dat de beslistermijn wordt verlengd met zes weken (mag eenmalig). Voor beroep moet je rekenen op minimaal een jaar extra. Hoger beroep kan ook minimaal een jaar duren. De totale procedure (van bezwaar tot hoger beroep) kan twee tot drie jaar duren. Het voorgaande geldt voor een reguliere procedure.

Civiel recht: twee tot drie jaar gemiddeld. Afhankelijk van ingewikkeldheid en of je getuigen moet horen et cetera vijf tot zeven jaar. Daarna kan nog hoger beroep worden ingesteld en cassatie. Voorbeeld van Trafigura zaak in Ivoorkust. De procedure is gestart in Nederland in 2013, maar er is alleen nog maar een uitspraak van de Hoge Raad over de formaliteiten/de voorvragen. De kern is nog niet beantwoord.

Verwachtingsmanagement is daarom heel belangrijk. Dit kan meespelen in de route die je uiteindelijk volgt of om uiteindelijk helemaal niks te doen via het recht.

Strafrecht en bestuursrecht gaat over het algemeen een stuk sneller dan civielrecht. De uitzondering is een kort geding, als er sprake is van een acute situatie waarin onmiddellijk moet worden opgetreden.

6. Wat kost een gemiddelde procedure en hoe zou dat kunnen worden gefinancierd?

Ook dit hangt van de procedure af. **Civiele procedures** zullen doorgaans het duurst zijn vanwege de procesvertegenwoordiging en omdat de bewijslast meestal bij de eisende partij ligt. Een **aangifte** kan 'gratis', maar het is de vraag of er dan ook echt iets mee gaat gebeuren. Tegen een sepot (beslissing van het OM om het strafbare feit niet te vervolgen) kan je in bezwaar bij het Gerechtshof. Voor die procedure is een advocaat niet verplicht, maar opnieuw erg aan te raden. Het doen van een aangifte met een advocaat is doorgaans wel goedkoper dan een civiele procedure, omdat de kosten vooral eenmalig zijn bij het indienen van de aangifte. Aan de andere kant is het voor een aangifte weer lastiger om gefinancierde rechtsbijstand aan te vragen. Voor milieurechtelijke procedures in het **bestuursrecht** kan **gefinancierde rechtsbijstand** aangevraagd worden bij de Raad voor Rechtsbijstand. Dit geldt voor zowel particulieren als stichtingen. Een advocaat die staat ingeschreven bij **de Raad voor Rechtsbijstand** kan een toevoeging aanvragen als aan bepaalde inkomens- en vermogens-eisen wordt voldaan. Stichtingen mogen bijvoorbeeld niet meer dan

10.000 euro vermogen hebben (2024). Je moet wel een eigen bijdrage betalen als je recht hebt op een toevoeging.

Zie in dit kader:

<https://www.rvr.org/kenniswijzer/zoeken-kenniswijzer/toevoegen/milieurecht/k010-milieurecht/>

<https://www.rvr.org/@14712/inkomensnormen-eigen-bijdragen/>

<https://www.milieurechtsbijstand.nl/page/320/zoek-een-advocaat>

In het **strafrecht** bestaat er geen gefinancierde rechtsbijstand om aangifte te doen. Want iedereen kan aangifte doen. Maar voor een goed onderbouwde aangifte heb je een advocaat nodig die dus niet valt onder de rechtsbijstand. Ben je direct slachtoffer en het komt tot een procedure? Dan kan je wel gefinancierde rechtsbijstand krijgen tijdens de procedure. Bij een geweldsdelict kan dat al voor de procedure (dus bij het doen van aangifte), maar dit kan eigenlijk alleen in heel extreme gevallen want er moet sprake zijn van opzet.

Civiel recht: bij individuele procedures geldt dat een civiele zaak uit verschillende onderdelen bestaat. Eerst aansprakelijkheid, als de partij aansprakelijkheid erkent dan worden de kosten voor rechtsbijstand verhaald op verzekeraar van die partij. Tot die tijd zal je zelf de kosten moeten dragen of via gefinancierde rechtsbijstand.

Massaclaim: procesfinancier komt dan naar voren (particuliere partij). Het hele proces voorfinancieren, als groep hoef je niks te betalen voor de lange procedure. Het schadebedrag zal dan verminderd worden om die investering te kunnen betalen. Dit is wel gebonden aan strenge criteria. Met deze voorfinancier creëer je een meer level playing field omdat de tegenpartij vaak een staat is of een groot bedrijf.

7. Hoe zit het met internationale verdragen en mensenrechten? Wat zijn mijn rechten als inwoner van Nederland. Heb ik recht op schoon drinkwater, schone lucht, gezonde leefomgeving? Zijn deze rechten afdwingbaar en absoluut?

Soms is de bescherming van bepaalde rechten niet (alleen) neergelegd in specifieke wetten, maar kan je ook beargumenteren dat een gedraging een inbreuk op een grondrecht oplevert. Bijvoorbeeld het recht op leven (artikel 2 EVRM) en het recht op respect voor privé- en familielevens (artikel 8 EVRM). Dat zal vooral bij **civiele procedures** aan de orde zijn. Dan stel je bij de rechter dus dat de Nederlandse Staat jouw rechten als burger beter moet beschermen en doe je een beroep op die algemene verdragen in plaats van, of naast, specifieke bepalingen in Nederlandse wetten. Ook kan je de internationale verdragen gebruiken om een bepaalde norm in te kleuren. Internationale verdragen hebben voorrang boven Nederlands recht. Het hangt van het specifieke recht waarop je een beroep doet af in hoeverre het absoluut is. De meeste bepalingen zijn niet absoluut. In die gevallen zal de rechter een belangenafweging moeten maken tussen de belangen van de overheid/bedrijven enerzijds, en de belangen van de individuele burger anderzijds.

Het ligt er dus aan wie je aanspreekt, wie houd je verantwoordelijk voor de inbreuk? Richting overheid kun je je makkelijker beroepen op dit soort fundamentele beroepen.

Het zijn geen absolute rechten, want de Staat heeft te maken met veel verschillende belangen (ook economisch). De Staat moet continu een afweging maken. Een schending betekent niet meteen dat er sprake is van een onrechtvaardige gedraging. Wat wordt als redelijk gezien? Hoeveel mag een individu ten opzichte van de rest van de maatschappij geschaad worden? Deze opvattingen veranderen ook met de tijd, omdat we te maken hebben met een open norm werkt dit direct door op de aansprakelijkheid.

Inkleuring van de normstelling gebeurt ook bij het strafrecht.

8. Wanneer adviseer je iemand om vooral geen juridisch traject te starten, maar andere routes te bewandelen? Kennen jullie alternatieven?

Het is belangrijk om altijd goed naar de haalbaarheid van een zaak te kijken. Zeker als er hoge kosten gemaakt moeten worden voor advocaten of aanvullend onderzoek. Een alternatief voor een aangifte is bijvoorbeeld een melding bij het Nationaal Contactpunt OESO Richtlijnen. <https://www.oesorichtlijnen.nl/ncp>

Je kan ook denken aan het inschakelen van de (lokale) politiek, het opstarten van een mediacampagne, of het aanschrijven van een bedrijf en vragen om meer inspraakmogelijkheden.

9. Hebben mensen gemiddeld de juiste verwachtingen van het starten van een juridisch traject?

Eén van de belangrijkste taken van een advocaat is het op voorhand goed duidelijk maken van de kansen en de verwachtingen te schetsen. Dat proces moet gedurende een hele periode door blijven lopen.

10. Valt er in het algemeen iets te zeggen over de tevredenheid van cliënten over een juridische procedure, achteraf gezien?

Soms kan een zaak niet tot een (strafrechtelijke) veroordeling leiden, maar zijn de cliënten toch tevreden vanwege de impact die de zaak heeft gehad. Bijvoorbeeld omdat er ook een (parallele) bestuursrechtelijke handhaving is gestart, omdat er veel (media)aandacht is geweest voor de zaak, of omdat de politiek actie heeft ondernomen.

11. Heeft landelijke of regionale media-aandacht, positieve of negatieve gevolgen voor een procedure?

Dit kan zeker invloed hebben, omdat de aandacht voor het bredere probleem kan vragen en zo onderdeel van de oplossing kan zijn, zie hiervoor. In strafzaken moet je wel opletten dat een bedrijf niet 'gewaarschuwd' wordt en bewijs kwijt maakt, voordat het OM actie kan ondernemen. Media-aandacht kan ervoor zorgen dat de overheid meer druk ervaart om op te treden tegen vervuilende bedrijven.

Bestuursrecht

1. Om te beginnen, wat valt er onder het bestuursrecht als we kijken naar milieu(criminaliteit)? Welke wetten en regels?

Sinds de invoering van de Omgevingswet (1 januari 2024) heb je bijvoorbeeld het Besluit activiteit leefomgeving, Besluit kwaliteit leefomgeving, het Omgevingsbesluit en de Omgevingswet zelf waarin milieuregelgeving is opgenomen. Onder het oude recht (van voor 1 januari 2024) had je bijvoorbeeld de Wet milieubeheer, het Activiteitenbesluit, de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, de Wet bodembescherming en de Waterwet. Veel milieuregelgeving is gebaseerd op Europees recht. Het oude recht kan nog steeds relevant zijn, omdat bij bepaalde procedures nog steeds het oude recht van toepassing is. Als een vergunning voor 1 januari 2024 is aangevraagd geldt bijvoorbeeld het oude recht, en niet de Omgevingswet.

2. Ik maak mij als omwonende van bijvoorbeeld een afvalverwerkingsbedrijf zorgen om mijn gezondheid en leefomgeving. Ik vermoed dat een bedrijf zich niet aan de vergunning houdt en dat er in het afval dat ze verwerken gevaarlijke of schadelijke stoffen zitten anders dan in de vergunning is genoemd. Hoe kan ik dit uitzoeken?

De vergunning kan opgevraagd worden bij de overheidsinstantie die de vergunning heeft verleend, bijvoorbeeld de gemeente, provincie of de omgevingsdienst. Vergunningen worden bekendgemaakt op www.officielebekendmakingen.nl Je kan je ook aanmelden voor de Bericht voor uw Buurt e-mailservice van Overheid.nl om op de hoogte te worden gehouden van bekendmakingen rondom een zelfgekozen adres. Zie hiervoor: www.overheid.nl/berichten-over-uw-buurt

3. Hoe weet je welk orgaan verantwoordelijk is voor het desbetreffende bedrijf? Kunnen er ook meerdere organen verantwoordelijk zijn?

Er kunnen meerdere bestuursorganen verantwoordelijk zijn voor het toezicht op een bedrijf. De contactgegevens van overheidsinstanties zijn te vinden op www.overheid.nl De omgevingsdienst is de uitvoeringsdienst van de provincie of de gemeente. Omgevingsdiensten zijn gespecialiseerd in het verlenen van milieuvergunningen, het controleren op naleving van milieuregels en het optreden bij overtredingen. De omgevingsdienst handelt in naam van de gemeente of de provincie, maar de verantwoordelijkheid blijft bij de gemeente of de provincie.

De provincie Noord-Holland is bijvoorbeeld bevoegd voor de verlening van vergunningen aan Tata Steel en het toezicht en de handhaving daarvan. De Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied voert deze taken uit in naam van de provincie. Ook de Inspectie Leefomgeving en Transport en het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat houden toezicht op Tata Steel.

Nadat je de vergunning hebt opgevraagd kan je de lozingslimieten controleren in de vergunningsvoorwaarden en onderzoeken of daaraan wordt voldaan. Bijvoorbeeld door een milieupert in te schakelen.

4. Hoe weet ik welke stoffen een bedrijf gebruikt? Moet een bedrijf daar transparant over zijn? Zo ja, naar wie allemaal? En welke stappen kan ik zetten?

Ja, bedrijven zijn bijvoorbeeld verplicht om de uitstoot van zeer zorgwekkende stoffen (stoffen die gevaarlijk zijn voor mens en milieu) te rapporteren aan de overheid bij vergunningplichtige activiteiten.

Er kan een Woo-verzoek (**Wet open overheid**) ingediend worden bij de bevoegde overheidsinstantie om informatie te krijgen over gevaarlijke stoffen en emissies. Voor milieu-informatie, en met name over informatie over emissies in het milieu, geldt een **bijzonder regime**. Een overheidsorgaan kan een Woo-verzoek afwijzen als er sprake is van uitzonderingsgronden, zoals bijvoorbeeld bedrijfsgevoelige informatie. De uitzonderingsgronden gelden niet voor emissiegegevens (zoals uitstoot van zeer zorgwekkende stoffen). Op grond van de Woo mag een verzoek om openbaarmaking van emissiegegevens niet geweigerd worden (Artikel 5.1, zevende lid, van de Wet open overheid.)

5. Wat is er nodig voor een WOO- verzoek?

Een Woo-verzoek kan handig zijn om bijvoorbeeld emissiegegevens op te vragen. Iedereen mag een Woo-verzoek indienen bij een overheidsorgaan. Je hoeft dus geen belang aan te tonen. Bij een Woo-verzoek is het belangrijk dat de informatie waarom wordt verzocht zo duidelijk mogelijk wordt omschreven. Een Woo-verzoek kan zowel mondeling als schriftelijk worden ingediend, maar het handigste is om het verzoek schriftelijk in te dienen. Het Woo-verzoek kan digitaal worden ingediend bij het overheidsorgaan. Het kan per overheidsorganisatie verschillen op welke wijze het Woo-verzoek elektrisch kan worden ingediend, bijvoorbeeld via een Woo-formulier of per e-mail.

6. Wat is er nodig voor een handhavingsverzoek?

Een verzoek om handhaving kan worden ingediend bij de bevoegde overheidsinstantie. In het handhavingsverzoek vraag je het overheidsorgaan om op te treden tegen de overtreding van milieuregelgeving.

In het handhavingsverzoek moet **de overtreding duidelijk omschreven** worden. Ook de tijd, locatie en datum van de overtreding dient opgenomen te worden in het verzoek. De hoofdregel van de hoogste bestuursrechter is dat een handhavingsverzoek niet het bewijs hoeft te bevatten dat tot handhaving dient te worden overgegaan (uitspraak: Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State - ABRvS 19 oktober 2016, ECLI:NL:RVS:2016:2743, r.o. 11.2.). Wel moet de verzoeker aanknopingspunten bieden voor nader onderzoek door de overheidsinstantie (uitspraak: College van Beroep voor het Bedrijfsleven - CBb 5 maart 2024, ECLI:NL:CBB:2024:147, r.o. 7.2). Dit kan bijvoorbeeld door foto's of video's te overleggen.

Je kunt alleen een verzoek om handhaving doen als je **belanghebbende** bent. Je bent belanghebbende bij een omgevingsrechtelijk besluit als de gevolgen van het besluit van enige betekenis zijn, bijvoorbeeld omdat je naast een bedrijf woont en geluidshinder ondervindt. Bij de beoordeling van de vraag of iemand belanghebbende is wordt gekeken naar de factoren afstand tot, zicht op, planologische uitstraling van en milieugevolgen (onder andere geur, geluid, licht, trilling, emissie en risico) van de activiteit die het besluit toestaat. Deze factoren worden zo nodig in onderlinge samenhang bekeken. Bovendien kunnen ook de aard, intensiteit en frequentie van de feitelijke gevolgen relevant zijn. Bij twijfel over de gevolgen van de milieugevolgen, moet volgens de hoogste bestuursrechter het voordeel van de twijfel worden toegekend (Zie bijv. ABRvS 10 maart 2021, ECLI:NL:RVS:2021:499, r.o. 5.2-5.4). Het verschil tussen een melding van overtreding van milieuregelgeving en een verzoek om handhaving is dat je tegen een eventuele afwijzing van een handhavingsverzoek bezwaar kunt maken en in beroep kunt gaan. Bij een verzoek om handhaving staat dus de weg naar de bestuursrechter open.

7. Is de weg naar de bestuursrechter eerst altijd via een besluit van een bestuursorgaan? Bijvoorbeeld een afwijzing van een handhavingsverzoek?

Ja, bij de bestuursrechter kan alleen geprocedeerd worden tegen een besluit van een bestuursorgaan. Een milieuvergunning of een afwijzing van een handhavingsverzoek zijn besluiten in de zin van de Algemene wet bestuursrecht.

8. Als de gemeente/provincie/Rijkswaterstaat een vergunningsverzoek krijgt van een bedrijf, zijn ze dan verplicht om omwonenden te raadplegen? Moeten ze eerst onderzoek doen naar het effect van lozingen/uitstoot op leefomgeving en/of omwonenden?

Het overheidsorgaan is verplicht om burgers in te lichten over een **vergunningaanvraag** door middel van een kennisgeving in bijvoorbeeld een gemeenteblad of provinciaal blad. De kennisgevingen zijn te vinden op www.officiëlebekendmakingen.nl Voor de **omgevingsvergunning** geldt dat de aanvrager op grond van de **Omgevingswet** moet aangeven of aan participatie is gedaan en zo ja, op welke wijze participatie heeft plaatsgevonden (Artikel 7.4 van de Omgevingsregeling). Dit is dus **geen verplichting** om aan participatie te doen. De bevoegde overheidsinstantie is verplicht om te onderzoeken of de aanvraag voor een milieubelastende activiteit aan de milieuregels voldoet, zoals bijvoorbeeld het Besluit kwaliteit leefomgeving en het Besluit activiteiten leefomgeving.

In bepaalde gevallen is een overheidsorgaan verplicht om te beoordelen of een milieueffectrapport (MER) moeten worden opgesteld door de vergunningaanvrager. Het overheidsorgaan toetst dan of een project

grote gevolgen heeft voor het milieu en een milieueffectrapport noodzakelijk is. Bij bepaalde aangewezen activiteiten door grote vervuilende bedrijven is het niet nodig om deze beoordeling te maken, en geldt meteen een plicht om een milieueffectrapport te maken. In een milieueffectrapport worden de verwachte gevolgen voor het milieu onderzocht. Het milieueffectrapport moet ter inzage worden gelegd en hiertegen kunnen zienswijzen worden ingediend. Nadat het overheidsorgaan een definitief besluit neemt over de vergunningsaanvraag kan je in een eventuele beroepsprocedure argumenten naar voren brengen over het milieueffectrapport.

9. Wat houdt het voorzorgsbeginsel in?

*Op grond van het voorzorgsbeginsel **kan** de vergunningverlener verplicht zijn om maatregelen te nemen bij activiteiten waar een vermoeden bestaat dat het tot schadelijke effecten voor het milieu zal leiden, maar waarbij geen wetenschappelijke zekerheid bestaat. Het **voorzorgsbeginsel** is onder andere opgenomen in artikel 191 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie. Op basis van de beschikbare wetenschappelijke kennis moet een beoordeling worden gemaakt van het risico voor het milieu. Ook de mate van wetenschappelijke onzekerheid moet worden benoemd.*

10. Zijn vergunningverleners verplicht om vergunningen na zoveel jaar te herzien? Kan je als belanghebbende de overheid ook dwingen om de vergunning te actualiseren?

*Ja, er geldt een **actualiseringsplicht**. Op grond van artikel 5.38 van de Omgevingswet moet de overheid bij een milieuvergunning (milieubelastende activiteit) regelmatig controleren of de vergunningsvoorschriften nog toereikend zijn. Bij de actualisatietoets wordt gekeken naar de ontwikkelingen van de technische mogelijkheden om het milieu te beschermen en de ontwikkelingen met betrekking tot de kwaliteit van het milieu. Het is mogelijk om als belanghebbende een verzoek in te dienen bij de overheid om een milieuvergunning te actualiseren (bijvoorbeeld naar aanleiding van nieuwe wetenschappelijke inzichten).*

*Onder ontwikkelingen van de technische mogelijkheden tot het beschermen van het milieu vallen bijvoorbeeld conclusies over **best beschikbare technieken**. De best beschikbare technieken zijn de meest doeltreffende en geavanceerde methoden die emissies en gevolgen voor het milieu voorkomen of beperken. Als best beschikbare technieken worden vastgesteld betekent dit dat de technieken economisch en technisch haalbaar zijn. De vergunningverlener moet **binnen vier jaar na bekendmaking van nieuwe of herziene BBT- conclusies** de omgevingsvergunning toetsen aan de best beschikbare technieken. De vergunningverlener is verplicht om de vergunningsvoorwaarden te wijzigen als die niet voldoen aan de best beschikbare technieken (8.98, eerste lid en artikel 8.99, tweede lid, onder a, van het Besluit kwaliteit leefomgeving).*

*De vergunning moet ingetrokken worden als de beste beschikbare technieken niet kunnen worden toegepast (8.100, onder a, van het Besluit kwaliteit leefomgeving). Een intrekking van een vergunning heeft grote gevolgen en **kan juridisch niet zomaar**. De vergunningverlener moet zo'n besluit heel goed motiveren. De Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied onderzoekt bijvoorbeeld of de vergunningen van de kookfabrieken van Tata Steel ingetrokken kunnen worden vanwege de schadelijke gevolgen voor het milieu en de gezondheid van omwonenden. Het onderzoek is nog niet afgerond.*

11. Wat als er nieuwe informatie bekend wordt over stoffen of mogelijke schadelijke effecten op gezondheid en leefomgeving? Wat kan je daarmee? Is de overheid en/of bedrijf dan verplicht om hier iets mee te doen in de vergunning die ze al verleend hebben? Moet een bedrijf melden als ze weten dat het (toch) schadelijk is?

*Ja, zie hiervoor. De vergunningverlener zou de vergunningsvoorwaarden kunnen aanpassen op grond van de actualisatieplicht en bijvoorbeeld een verbod of minimalisatieplicht kunnen opnemen. Verder heeft het bedrijf een informatie- en onderzoeksplicht en moet het bedrijf **ongewone voorvallen rapporteren**. Ongewone voorvallen zijn gebeurtenissen die afwijkingen van de normale bedrijfsvoering. Ongewone voorvallen moet zo snel mogelijk gemeld worden bij het bevoegd gezag als er sprake is van negatieve effecten op het milieu. Ook moet het bedrijf naast de vergunningsvoorwaarden voldoen aan de algemene en specifieke zorgplicht.*

12. Sinds 1 januari 2024 is de nieuwe Omgevingswet van kracht. Wat betekent deze nieuwe wet? Biedt het meer bescherming voor burgers/ leefomgeving?

Verskillende wettelijke regelingen zijn komen te vervallen en zijn samengekomen in de Omgevingswet. De samenhangende benadering van de fysieke leefomgeving is een van de belangrijkste punten. Het doel van de Omgevingswet is flexibiliteit voor het bestuur en de burger door bijvoorbeeld meer dingen vergunningvrij te maken. En ook versnelling van de besluitvorming door bijvoorbeeld termijnen te verkorten. Maar er wordt ook veel kritiek geuit, omdat de Omgevingswet bijvoorbeeld juist zou zorgen voor vertraagde besluitvorming en complexiteit. In de Omgevingswet is een algemene zorgplicht opgenomen (Artikel 1.6 en 1.7 van de Omgevingswet.). Daarnaast zijn specifieke zorgplichten opgenomen, zoals de specifieke zorgplicht voor milieubelastende activiteiten (Artikel 2.11 van het Besluit activiteiten leefomgeving). De specifieke zorgplicht betekent dat als een bedrijf weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat een activiteit nadelige gevolgen heeft voor het milieu, een verplichting bestaat om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs kunnen worden gevraagd om die gevolgen te voorkomen. De specifieke zorgplicht geldt naast de vergunningsvoorwaarden en de algemene milieuregels. Als de specifieke zorgplicht wordt overtreden kan de vergunningverlener hierop handhaven, bijvoorbeeld naar aanleiding van een verzoek om handhaving. Dit kan als het bedrijf ongebruikelijke handelingen uitvoert of juist handelingen nalaat, waarvan ieder redelijk denkend mens kan weten dat daardoor nadelige gevolgen voor het milieu ontstaan die eenvoudig voorkomen hadden kunnen worden.

13. Wat zijn de instrumenten van de handhavers/toezichthouders? Kunnen ze zelfstandig expertise inhuren? Zijn ze afhankelijk van gegevens van een bedrijf of mogen ze ook zelf onderzoek doen?

*Toezichthouders kunnen ook aangekondigd een bedrijf bezoeken. Toezichthouders hebben verder verschillende bevoegdheden, zoals bijvoorbeeld het nemen van monsters. Als uit onderzoek blijkt dat een bedrijf milieuregelgeving overtreedt, kunnen toezichthouders bijvoorbeeld een last onder dwangsom, last onder bestuursdwang of een **bestuurlijke boete** opleggen aan de overtreder van milieuregelgeving.*

14. Kan je een melding doen als burger/omwonende bij een toezichthouder? Moeten ze daar verplicht iets mee doen?

Als je vermoedt dat het bedrijf zich niet aan de vergunningsvoorwaarden houdt, kan je een melding doen bij de omgevingsdienst. De milieu-inspecteur is verplicht om te onderzoeken of het bedrijf zich aan de milieuregelgeving houdt.

15. Juridisch gezien zijn we afhankelijk van de normen die er worden gesteld. Deze hoeveelheid uitstoot, zoveel geluid, zoveel geur/stank vinden we/de overheid acceptabel. Nu weten we dat wetenschap vaak voor loopt op de vergunningen, de praktijk dus. Kan je daar iets mee om normen aan te scherpen bijvoorbeeld?

Ja, door het overheidsorgaan bijvoorbeeld te verzoeken om actualisatie van de vergunningsvoorschriften (zie hiervoor).

Strafrecht

1. Wat zijn milieuovertredingen?

Milieuovertredingen zijn overtredingen waarbij een wetsartikel dat een bepaalde milieurechtelijke norm neerlegt, wordt overtreden. Vaak gaat het om bijzondere wetten die specifiek zien op een bepaald deelgebied (bijvoorbeeld de Drinkwaterwet of de Landbouwwet), waarvan overtreding is strafbaar gesteld via de Wet op de Economische Delicten (WED). Daarnaast bevat het wetboek van strafrecht ook algemene bepalingen over bodem-, lucht- en waterverontreiniging.

In het strafrecht gaat het om: gewoon commuun strafrecht en veel strafrechtelijke bepalingen (opgenomen in de Wet op de Economische Delicten) die ontleend zijn aan het bestuursrecht omdat die zo belangrijk zijn dat ze het ook in het strafrecht hebben opgenomen.

Vanuit het OM wordt er met name met een economische bril naar dit soort zaken gekeken. Maar vanuit slachtofferperspectief wil je het op een bepaalde manier insteken omdat zwaar lichamelijk letsel het belangrijkste is en niet witwassen. Dat geeft geen voldoening.

In het strafrecht is opzet heel belangrijk (heb je het gewild of is de kans op het gevolg zo groot dat je het had kunnen zien aankomen). Schuld is een lagere variant, niet genoeg voorzichtigheid in acht genomen. Door het OM wordt heel vaak op schuld gezeten of het niet voldoen aan een formeel vereiste. Er wordt zelden voor de opzet variant gekozen. We vinden het als samenleving heel moeilijk te begrijpen dat bij een bedrijf opzet kan spelen of dat je dat op die manier kan stellen van een bedrijf. De zaak wordt klein en formeel gehouden. Maar dit verandert wel, hoe plaatsen we de opzet als het om bedrijven gaat?

Spreekrecht slachtoffers? Als je als direct slachtoffer wordt aangemerkt (als je naam in de tenlastelegging staat), als je erkend wordt als slachtoffer dan krijg je slachtofferrechten. Je bent afhankelijk van het OM wat zij ten laste leggen. Het spreekrecht wordt toegekend bij een vervolging voor delicten vanaf acht jaar gevangenisstraf. Dit kan dus onderdeel zijn van een strategie of aandachtspunt bij een aangifte: want de tenlastelegging is heel belangrijk dus je moet betrokken zijn om op tijd het OM aan het jasje te trekken.

Het is belangrijk om er vroeg bij te zijn en je hand op te steken als slachtoffer zodat je je slachtofferrechten kunt opeisen en uitvoeren.

2. Wanneer komt de politie in beeld bij milieucriminaliteit? Is er een speciale afdeling binnen de politie die onderzoek doet naar milieucriminaliteit?

De politie is de opsporingsinstantie. Die doen onderzoek naar het strafbare feit: ze nemen de aangifte op, spreken met getuigen, benaderen deskundigen en doen technisch onderzoek. Voor milieudelicten heb je vaak te maken met gespecialiseerde opsporingsinstanties zoals de ILT (Inspectie voor Leefomgeving en Transport) of bijvoorbeeld de milieudiensten zoals DCMR Milieudienst Rijnmond of Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied).

3. Hebben milieudiensten zoals DCMR dan ook strafrechtelijke bevoegdheden?

DCMR is de handhaver van het OM in dit soort zaken. Zij bereiden dus het strafrechtelijk onderzoek voor en voeren dat uit: <https://www.dcmr.nl/aanpak-milieucriminaliteit#:~:text=De%20rol%20van%20DCMR%20is,NLA%20en%20meer%20indien%20nodig>

4. Waar kijken de milieupolitie of opsporingsinstanties naar?

De politie doet strafrechtelijk onderzoek, ze onderzoeken of er voldoende bewijs is om tot een strafrechtelijke veroordeling over te gaan. Daarvoor doen ze bijvoorbeeld technisch of forensisch onderzoek (metingen, testen), spreken ze met getuigen, of doen ze een inval om gegevens van een bedrijf in beslag te nemen.

5. Is er een vermoeden van schuld nodig?

In het kader van de WED heb je aan een aanwijzing genoeg. Daarna kan je onderzoek instellen en de catalogus in WED aan opsporingsbevoegdheden toepassen. Art. 18 - 29 WED. Art. 24 WED:

medewerkingsplicht (in praktische zin). Als een bedrijf niet meewerkt dan is het een apart strafbaar feit. Het gaat meestal om een acuut gevaar (milieu, gezondheid, arbeiders).

6. Als een bedrijf via bestuursrecht een dwangsom heeft gekregen om iets te doen of niet meer te doen binnen de bedrijfsvoering en ze houden zich daar niet aan, kan het OM/politie dan ingrijpen? Hoe werkt dat?

Bestuursrechtelijke handhaving en strafrechtelijke handhaving kunnen naast elkaar bestaan. Het is niet zo dat als de bestuursrechtelijke handhaving niet werkt, het OM het overneemt. Ook is het zo dat als er zowel bestuursrechtelijk als strafrechtelijk gehandhaafd wordt, de boete gemaximeerd wordt op de maximale strafrechtelijke sanctie. Bij bestuursrechtelijke handhaving wordt in principe ook aangesloten bij de maximale boetebedragen uit het wetboek van strafrecht.

7. Stel, bestuursrechtelijk is er een dwangsom opgelegd, maar het bedrijf houdt zich daar niet aan. Mag je dan daarna strafrechtelijk vervolgen? En wat als er al een boete is opgelegd, kan je dan nog via strafrecht vervolgen?

Nee, als er een bestuurlijke boete is opgelegd dan mag je niet via het strafrecht nogmaals vervolgen. Let op: de bestuurlijke boete is iets anders dan een (bestuursrechtelijke) dwangsom. Als er een dwangsom is opgelegd kan je nog wel strafrechtelijk handhaven.

8. Waarom zie je zo weinig slachtoffers in milieustrafrecht zaken?

Traditioneel worden dit soort zaken als technische zaken en soms zelfs 'victimless crimes' gezien. Het besef is wel meer aan het doordringen dat ook slachtoffers in dit soort zaken een rol moeten krijgen, maar vooralsnog zullen vooral slachtoffers op de deur van het OM moeten blijven kloppen om hun stem te laten horen. Het kan helpen een gespecialiseerde slachtofferadvocaat in de arm te nemen die daarin de juiste routes kent. In sommige gevallen is het mogelijk om daarbij een beroep te doen op de gefinancierde rechtsbijstand.

9. Wanneer kan ik aangifte doen? Wat heb ik daarvoor nodig? Moet ik heel specifiek aangeven om welke overtredingen dan wel misdrijven het gaat?

Iedereen die bekend is met een strafbaar feit kan aangifte doen. Je kan een aangifte doen bij een politiebureau. Hou er rekening mee dat de aangifte, met je naam en adresgegevens, in het politiedossier terecht komt. Het is (bijna) niet mogelijk om anoniem aangifte te doen. Om te zorgen dat de aangifte ook echt wordt opgepakt en goed onderzocht wordt, is het belangrijk de aangifte goed te onderbouwen. Dat kan met hulp van juridische adviseurs (zoals advocaten) en/of deskundigen.

10. Hoe bepaal je of je aangifte doet tegen een bedrijf of tegen individuele leidinggevenden?

Juridisch gezien is de strafrechtelijke vervolging van leidinggevende weer een stap verder. Daarvoor moet ook aansprakelijkheid van het bedrijf komen vast te staan.

11. Kan ik via een strafprocedure schade vorderen/verhalen op het bedrijf dan wel op personen binnen het bedrijf die terechtstaan in strafprocedure?

Ja, dat kan via een vordering benadeelde partij. Let op: dit soort vorderingen zijn vaak complex. Het is belangrijk om zo tijdig mogelijk in te dienen met voldoende onderbouwing. Probeer je altijd door een gespecialiseerde advocaat te laten adviseren. Het voordeel is dat (een deel van) de schade door de Staat kan worden voorgeschoten, waardoor je altijd je schade betaald krijgt (indien toegewezen door de rechter).

12. Kan ik aangifte doen tegen de Nederlandse overheid of alleen tegen een bedrijf/bedrijfseigenaren?

Je kunt geen aangifte doen tegen de Nederlandse overheid. De overheid is de vervolgende instantie en heeft daarom zelf strafrechtelijke immuniteit. Ook ambtenaren en overheids- /bestuursorganen hebben meestal strafrechtelijke immuniteit. Dat kan anders liggen als het handelen in die zaak niet als een exclusieve overheidstaak wordt gezien (bijvoorbeeld het sluiten van bepaalde contracten of bepaalde

bouwwerkzaamheden). Ook als ambtenaren opzettelijk strafbare feiten begaan kunnen ze geen beroep doen op strafrechtelijke immuniteit.

13. Stel er komt een strafzaak tegen een bedrijf waarbij honderden mensen aangifte hebben gedaan.

a. Hoe ziet zo'n procedure eruit?

In principe als een 'normale' strafzaak. Het bedrijf, de verdachte, staat immers centraal. Wel zullen er waarschijnlijk extra zittingsdagen moeten worden uitgetrokken voor de behandeling van de vordering van de benadeelde partij en het spreekrecht.

b. Hebben zij allemaal spreekrecht?

Het spreekrecht komt toe aan slachtoffers van strafbare feiten waarop een gevangenisstraf van acht jaar of meer staat. Daarnaast zijn er nog een aantal aparte bepalingen opgenomen op basis waarvan ook het spreekrecht bestaat. Voor milieudelicten is artikel 308 Sr (zwaar lichamelijk letsel door schuld) relevant. In principe hebben alle slachtoffers van een zaak inderdaad spreekrecht. In de MH17 zaak hebben ook honderden slachtoffers gesproken, de rechtbank heeft dat allemaal gefaciliteerd. Dat zou dus ook zo bij andere zaken moeten, al zijn er niet veel strafzaken waarbij er sprake is van massaclaims.

Op artikel 173a van het wetboek van Strafrecht (Sr) staat 12 jaar gevangenisstraf en op art. 173b Sr staat een jaar. Als het OM artikel 173a Sr ten laste legt is er recht om te spreken.

c. Kan je schadevergoeding krijgen via strafrecht? Beter via civiel recht of via strafrecht?

Ja, zie hiervoor. Er bestaat een risico dat strafrechters de vordering te complex vinden, of vinden dat de veelheid aan slachtoffers te veel afleidt van de strafzaak. Ze kunnen er dan voor kiezen om de vorderingen niet-ontvankelijk te verklaren. Slachtoffers kunnen dan alsnog naar de civiele rechter en daar proberen schadevergoeding te halen. Een strafrechtelijke veroordeling geldt als dwingend recht, wat het makkelijker maakt om de onrechtmatigheid (een vereiste voor schadevergoeding) vast te stellen. Dit zal steeds per zaak apart beoordeeld moeten worden. Er zijn wel mogelijkheden om een vordering toegankelijker te maken – bijvoorbeeld door het inlassen van schriftelijke rondes – en zo de kans dat een vordering in de strafzaak wordt behandeld, te vergroten. Het voordeel van behandeling in een strafzaak is dat het sneller en goedkoper is voor de eisende partij (geen dagvaardingskosten), en dat de Nederlandse Staat garant staat voor betaling van (een deel van) de schade.

14. Wat voor straffen zijn mogelijk via strafrecht?

Veel zaken eindigen in een schikking. In de WED staan bijkomende straffen opgesomd zoals het geheel of gedeeltelijk stilleggen van een onderneming. Het OM kan een omzet gerelateerde boete opleggen (per 1 januari 2016): 10% van de jaaromzet kan je afnemen van de winst (je moet dan wel in de hoogste boetecategorie zitten).

15. Milieucriminaliteit is vaak afhankelijkheid van het bestuursrecht. Bedrijven hebben een vergunning en mogen er dan op vertrouwen dat als ze zich daaraan houden niet strafrechtelijk vervolgd worden. Is dit absoluut of zijn er voorbeelden bekend waarbij de gevolgen voor mens of milieu dusdanig waren dat er geen beroep op de vergunning kan worden gedaan?

In een juridische context kun je naast het onderzoeken van vergunningen ook kijken naar andere normen en kaders, zoals de juridische term "voorwaardelijke opzet." Dit houdt in dat iemand bewust de kans aanvaardt dat zijn handelingen bepaalde gevolgen kunnen hebben, zonder deze per se te willen. Een voorbeeld hiervan is de artikel 12 Sv-procedure (klachtrecht tegen het niet vervolgen van strafbare feiten) in de zaak van de NAM (Nederlandse Aardolie Maatschappij), waar de vraag speelde of de NAM zich schuldig maakte aan strafbare feiten door schade te veroorzaken als gevolg van gaswinning. In zo'n geval wordt gekeken of er sprake was van voorwaardelijke opzet op de schade, waarbij men de risico's van hun handelen bewust aanvaardt, ondanks mogelijke negatieve gevolgen. Dit concept kan ook relevant zijn bij milieu- en strafrechtelijke procedures.

16. Stel ik ben werknemer en maak mij zorgen om mijn gezondheid door het werken met gevaarlijke stoffen - kan ik daar iets mee binnen strafrecht?

Ja. Het kan dat de blootstelling aan schadelijke stoffen een strafbaar feit oplevert, bijvoorbeeld omdat bepaalde normen worden overschreden of de bescherming niet goed genoeg is. Een eerste stap zou kunnen zijn om de toezichthouder te vragen een inspectie uit te voeren. Zij hebben de expertise om te beoordelen of er inderdaad sprake is van een overtreding van de voorschriften. Op basis daarvan zou dan een verdere aangifte kunnen worden gedaan.

17. Stel ik ben werknemer en signaleer misstanden binnen bij mijn bedrijf over bijvoorbeeld omgang met gevaarlijke stoffen - kan ik daar iets mee binnen strafrecht? En word ik dan beschermd?

De vraag is hoe concreet de informatie is: heb je een vermoeden (en zo ja, waar is dat op gebaseerd), of weet je echt dat er iets niet klopt? In het laatste geval kun je sowieso een aangifte overwegen. In het eerste geval zou je een melding kunnen doen bij de inspectie met het verzoek om inspectie/handhaving. Meldingen kunnen worden beschouwd als een klokkenluidersmelding. Klokkenluiders worden (arbeidsrechtelijk) beschermd door de Wet bescherming klokkenluiders. Zoals al eerder gezegd moet je ervan uitgaan dat een aangifte niet anoniem kan worden gedaan. Als het tot een zaak komt, raakt de werkgever dus op de hoogte van je aangifte.

Civiel recht

1. Wat zijn de mogelijkheden voor een gedupeerde van milieucriminaliteit in het civiel recht?

Van geval tot geval moet worden bekeken wat het meest voor de hand ligt: (i) het initiëren van strafrechtelijk onderzoek, (ii) het aansturen op bestuursrechtelijke maatregelen of (iii) het nemen van civielrechtelijke actie. Vaak helpt het als wordt samengewerkt, als informatie over bestuursrechtelijke, strafrechtelijke en civielrechtelijke acties wordt uitgewisseld. Dit gebeurt bijvoorbeeld ten aanzien van Tata Steel en Chemours.

Een civielrechtelijke procedure in verband met gezondheidsklachten die verband houden met vervuiling van het milieu is doorgaans gericht op vergoeding van de schade. Zo'n procedure kan, naast vergoeding van schade aan gedupeerden, ertoe leiden dat de vervuilende fabriek het business model nog eens tegen het licht houdt en wellicht andere bedrijfseconomische afwegingen maakt waardoor de vervuiling stopt. Het kan er in andere gevallen voor zorgen dat de overheid een betere balans probeert te vinden tussen economische belangen enerzijds en volksgezondheid anderzijds.

In het civiele recht bestaat niet enkel de mogelijkheid om schadevergoeding te vorderen, maar kunnen ook gebodsacties worden opgelegd; een mooi voorbeeld daarvan is de Urgenda-procedure.

Je kan dus ook een ideële claim indienen omdat je vindt dat er iets niet goed gaat en je wilt dit getoetst laten hebben door een rechter.

2. Stel ik woon naast een fabriek en ik ben erachter gekomen dat de fabriek zich al jaren niet aan de vergunning houdt. Ik maak mij zorgen om de gezondheid van mijn kinderen en ik heb zelf klachten aan mijn luchtwegen en kom nog maar weinig buiten. Kan ik het bedrijf aansprakelijk stellen voor mijn gezondheidsproblemen? Waarom wel en waarom niet? Wat is daarvoor nodig?

Als iemand gezondheidsschade heeft geleden door milieuvervuiling, zijn er verschillende mogelijkheden binnen het civiele recht om de verantwoordelijke partij aansprakelijk te stellen.

De vraag is allereerst wie verantwoordelijk is voor de situatie:

Vaak is de vervuiler een bedrijf of fabriek die schadelijke stoffen, zoals chemisch afval, loost in het milieu. In dat geval kan het bedrijf aansprakelijk worden gesteld voor de schade die is veroorzaakt door milieuvervuiling en gezondheidsklachten die daaraan te relateren zijn. Bekend zal zijn dat de gemeenten Dordrecht, Papendrecht, Sliedrecht en Molenlanden een procedure zijn gestart tegen Chemours en haar rechtsvoorganger DuPont. De gemeenten stellen dat zij schade hebben geleden door de uitstoot van PFAS. Ongeveer een jaar geleden sprak de rechtbank Rotterdam een tussenvonnis uit, waaruit blijkt dat de uitstoot in een bepaalde periode onrechtmatig was en dat schade moet worden vergoed, terwijl de rechtbank zich nog moet uitlaten over meer recente milieuvervuiling door Chemours. Omwonenden kunnen hun voordeel doen met dit vonnis.

In bepaalde gevallen kan mogelijk de overheid verantwoordelijk worden gehouden voor de problemen, in die zin dat gesteld kan worden dat een overheidsinstantie het milieu en de volksgezondheid had moeten beschermen en toezicht had moeten houden op naleving van milieuregels. In de Urgenda-procedure, bijvoorbeeld, kwam vast te staan dat de Nederlandse Staat onvoldoende had gedaan om klimaatverandering tegen te gaan. In IJmuiden richt juridische actie zich niet alleen tot Tata Steel, maar ook tot de overheid die had moeten ingrijpen vanwege de volksgezondheid.

De juridische grondslag bij actie tegen de vervuiler verschilt van die in geval van een procedure tegen de overheid:

- *Voor wat betreft de vervuiler is de belangrijkste juridische grondslag voor **aansprakelijkheid de onrechtmatige daad**. Om een succesvolle claim te hebben, moet je aantonen dat de fabriek zich schuldig heeft gemaakt aan onrechtmatig handelen. Dit betekent dat de fabriek in strijd met de wet of maatschappelijke zorgvuldigheid heeft gehandeld waardoor sprake is van een inbreuk op jouw*

rechten. Daarvan kan bijvoorbeeld sprake zijn indien de fabriek zich niet houdt aan de vergunningen of wettelijke milieunormen overtreedt.

- De verwijten die de overheid zouden kunnen worden gemaakt met betrekking tot vervuiling van het milieu betreffen vooral het nalaten van voldoende toezicht en handhaving, evenals het niet tijdig ingrijpen om de schadelijke gevolgen van deze stoffen te voorkomen of te beperken (gebrek aan controle, niet handhaven milieunormen, te traag reageren op wetenschappelijke bevindingen, nalaten van preventieve maatregelen, gebrek aan waarschuwing/informatie, vertraagde sanering).

3. Hoe stel ik de schade vast, en aan wat voor schade moet ik dan aan denken (fysiek, psychisch, (toekomstige) gezondheidsschade?)

Op het moment dat aansprakelijkheid komt vast te staan, zal door het slachtoffer bewijs moeten worden geleverd van (i) schade en (ii) causaal verband tussen die schade en de onrechtmatige gedraging van de fabriek of overheid.

Als hoofdregel geldt dat je als slachtoffer de omvang van je schade moet aantonen. Dit gebeurt in geval van gezondheidsschade doorgaans met medische rapporten (om bewijs te leveren van medische beperkingen) en arbeidsdeskundige onderzoeken (om bewijs te leveren van de gestelde arbeidsongeschiktheid of beperkingen bij het verrichten van taken in het rond het huis). Schade kan worden onderverdeeld in materiële en immateriële schade (ook wel smartengeld). Enkele voorbeelden van materiële schade zijn: inkomstenderving, kosten van huishoudelijke hulp, medische kosten en reiskosten. Het kan gaan om schade uit het verleden, maar ook om toekomstige schade.

Het slachtoffer zal ook moeten aantonen dat causaal verband aanwezig is tussen de gezondheidsproblemen enerzijds en de onrechtmatige gedraging anderzijds. Dit is vaak lastig. In veel gevallen zal door deskundigen (artsen of toxicologen) onderzoek moeten worden gedaan. Ook wetenschappelijke rapporten van bijvoorbeeld RIVM of GGD zijn in veel gevallen bruikbaar. Gezondheidsklachten zullen in individuele zaken vaak lastig te bewijzen zijn. De gestelde klachten aan de luchtwegen kunnen ook het gevolg zijn van een andere aandoening, roken of blootstelling aan andere schadelijke stoffen dan de stoffen die door de aangesproken partij worden geproduceerd.

Als groep kan je makkelijker stellen dat gezondheidsklachten komen door bedrijf. Ook in die procedure ontkom je er niet aan om onafhankelijke expertise in te winnen.

Als de procedure is van één individu, een heel pakket neerleggen zodat de rechter daar naar kan kijken. In een massaclaim is het anders, eerst aansprakelijkheidsvraagstuk behandelen. In massaclaim wordt schade niet op individueel niveau begroot, dus sommige mensen krijgen niet waar ze misschien wel behoefte aan hebben.

Categoriseren van schade zie je nu in verschillende zaken terugkomen, zodat uitbetaling ook wordt gecategoriseerd. Maar gelijksoortigheid moet je kunnen vaststellen. Stressklachten kun je ook meenemen in deze procedure (immateriële schadevergoeding). Vordering kan ook in het strafrecht worden gesteld, criteria is wel dat het niet te complex mag zijn en de rest van het strafrecht mag ondersneeuwen. Strafrechters zijn scheutiger met immateriële schade dan in het civiel recht.

4. Werken jullie samen met experts? Wat voor experts en hoe vind en betaal je die?

Ja, in sommige zaken doen we dat. Bijvoorbeeld om de schade te berekenen of het causale verband aan te tonen. Financiering kan via crowdfunding, NGOs of fondsen die zich inzetten voor 'strategic litigation' en soms op basis van gefinancierde rechtsbijstand.

5. Hoe lang kan ik een bedrijf/eigenaar van een bedrijf aansprakelijk stellen?

De verjaringstermijn is vijf jaar (de relatieve verjaringstermijn) vanaf het moment dat iemand bekend is met de schade en aansprakelijke partij. Dit betekent dat je de vordering binnen vijf jaar moet instellen vanaf het moment dat je weet dat je als gevolg van milieuvervuiling gezondheidsschade hebt geleden en weet wie daarvoor verantwoordelijk is.

Naast de termijn van vijf jaar geldt in beginsel een absolute verjaringstermijn van twintig jaar: een vordering verjaart in elk geval na een periode van twintig jaar, gerekend vanaf de gebeurtenis die de schade heeft veroorzaakt, ongeacht wanneer de benadeelde bekend werd met de schade of de aansprakelijke partij.

Bij minderjarigen begint de verjaringstermijn pas te lopen op de dag dat zij achttien jaar worden. Dit betekent dat zij tot hun 23e levensjaar de tijd hebben een vordering in te dienen als zij op 18-jarige leeftijd bekend zijn met de schade en mogelijk aansprakelijke partij.

De verjaringstermijn van vijf jaar kan worden gestuit, wat betekent dat opnieuw een periode van vijf jaar begint te lopen. Stuiting kan bijvoorbeeld plaatsvinden door middel van een brief waarin de vervuiler of overheid aansprakelijk wordt gesteld of door het starten van een juridische procedure.

6. Stel: casus van bedrijf X waarbij er een einduitspraak via tussenvonnis ligt waarin de rechtbank heeft aangegeven dat bedrijf X een onrechtmatige daad heeft gepleegd. Hiertegen staat nog hoger beroep open, maar zou deze uitspraak bijvoorbeeld het startpunt van het ingaan van de verjaringstermijn kunnen zijn?

Stuiten kan makkelijk door een brief te sturen naar de overheid/landsadvocaat of het bedrijf (wie er aansprakelijk is). Het is belangrijk dat je een ontvangstbevestiging krijgt door bijvoorbeeld een aangetekende brief te sturen, want je moet bewijzen dat je ze op de hoogte hebt gesteld.

7. Stel wij zijn als groep omwonenden/slachtoffers jarenlang en nog altijd gedupeerd door de schadelijke uitstoot van gassen van naastgelegen fabrieken. Kunnen wij gezamenlijk een actie ondernemen? Zo ja, wat is de procedure in het civiel recht (WAMCA)?

Als bepaald is wie aansprakelijk moet worden gehouden voor de schade (vervuiler en/of overheid?), is de volgende vraag of omwonenden individueel actie ondernemen of samen optrekken en de krachten bundelen. Is sprake van een groep gedupeerden, dan biedt de zogeheten WAMCA-procedure mogelijk uitkomst. Een WAMCA-procedure (Wet Afwikkeling Massaschade in Collectieve Actie) is een juridische procedure die specifiek is ontworpen voor de afwikkeling van massaschadeclaims, waarbij een bepaalde organisatie (soms een consumentenorganisatie, vaak een claimstichting) namens een groep benadeelden optreedt tegen een partij die schade heeft veroorzaakt.

In geval van massaschade als gevolg van milieuvervuiling kan namens gedupeerden actie worden ondernomen om schade vergoed te krijgen.

De voordelen van bundeling van krachten zullen duidelijk zijn: gedupeerden kunnen samen optrekken, kosten kunnen worden verdeeld over de groep, voorkomen kan worden dat in verschillende procedures verschillende rechterlijke uitspraken worden gedaan. Als collectief kan bovendien een grotere vuist worden gemaakt dan de druk die een enkeling kan zetten.

Een WAMCA-procedure is alleen mogelijk als schade vergelijkbaar is, als deze in categorieën kunnen worden ingedeeld. Een voorbeeld is de Groningse gaswinning: in Groningen werden schadecategorieën gebruikt om verschillende soorten schade als gevolg van aardbevingen te onderscheiden en vergoeden. Dit maakte het eenvoudiger om de omvang van de schade vast te stellen en compensatie toe te kennen. In Groningen ging het om vergoeding van materiële schade, zowel in het verleden (scheuren in muren) als in de toekomst (waardevermindering van woning). Ook immateriële schade (angst en stress) kwam voor vergoeding in aanmerking.

Een beperking van een WAMCA-procedure is dat schade moet kunnen worden beoordeeld zonder rekening te houden met specifieke, individuele omstandigheden (gelijksortigheidsvereiste). Vordering is alleen dan geschikt voor bundeling. In geval van letselschade is het voorstelbaar dat op individueel niveau discussie mogelijk is over blootstelling, causaal verband en schade. In het verleden zijn procedures hierop gesneuveld, maar in een vonnis van begin dit jaar in een door Bureau Clara Wichmann geïnitieerde procedure over de schadelijke gevolgen van borstimplantaten, oordeelde de rechtbank dat de vorderingen zich lenen voor bundeling en dat voldoende kan worden geabstraheerd van de individuele omstandigheden van de slachtoffers.

Een WAMCA-procedure zou moeten leiden tot een rechtvaardige uitkomst voor de groep. In individuele gevallen zullen sommigen mogelijk tekort worden gedaan. In dat geval biedt de opt-out-regeling wellicht uitkomst: gedupeerden kunnen aangeven geen aanspraak te maken op de standaardvergoeding om in een eigen procedure bewijs te leveren van hun (werkelijke) schade. Voordeel is dat in de WAMCA-procedure dan al is komen vast te staan dat de vervuiler of overheid anders had moeten handelen, zodat alleen hoeft te worden geprocedeerd over de omvang van de schade en het causaal verband.

8. Ik maak mij zorgen om mijn gezondheid en mijn leefomgeving en zie dat de overheid/gemeente/provincie/toezichthouders jarenlang niets of te weinig doen. Kan ik ze hiervoor aansprakelijk stellen of tot actie dwingen? Zo ja, wat is daarvoor nodig?

Naast de optie om de overheid aansprakelijk te stellen, bestaan er in het civiele recht mogelijkheden de overheid te dwingen tot handelen met een zogeheten gebodsactie. In het geval van milieuschade kan dit bijvoorbeeld inhouden dat de overheid wordt bevolen maatregelen te nemen om verdere schade te voorkomen. In de Urgenda-zaak oordeelde de rechter dat de Staat zijn zorgplicht had geschonden door onvoldoende maatregelen te nemen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen.

Juridische actie tegen de overheid kan ingewikkeld zijn omdat de overheid een belangenafweging moet kunnen maken, een bepaalde mate van vrijheid heeft om beleid vast te stellen. In geval van schending van fundamentele belangen (gezondheidsschade) veroorzaakt door milieuvervuiling, zal het gaan om weging van economische belangen versus het belang van de volksgezondheid. De rechter kan zich niet bemoeien met het beleid van de overheid, maar kan in een procedure wel worden gevraagd erop toe te zien dat de overheid zich houdt aan dat beleid en aan wet- en regelgeving.

9. Wat als ik ziek ben, maar ik kan niet precies aantonen dat bijvoorbeeld mijn longkanker komt door de naastgelegen fabriek. Het RIVM heeft wel in een rapport gezegd dat er een verhoogd risico is in mijn gebied op longkanker en mensen korter leven dan gemiddeld. Wat kan ik daar juridisch mee doen binnen civiele recht?

Bij het gebruik van schadecategorieën in een massaschadeclaim (milde, medium en ernstige gezondheidsproblemen) kan een RIVM-rapport helpen om schade te bewijzen. Verdubbeling van het aantal gevallen van een bepaalde aandoening in een bepaald gebied in de buurt van een vervuilende fabriek, impliceert in epidemiologisch opzicht causaal verband. In geval van specifieke gezondheidsklachten (luchtwegklachten, bijvoorbeeld) kan causaal verband op individueel niveau door een dokter zelden met zekerheid worden vastgesteld en kunnen cijfers over het collectief dus helpen.

10. Stel ik ben werknemer en maak mij zorgen om mijn gezondheid door het werken met gevaarlijke stoffen – kan ik daar iets mee binnen het civiele recht? Moet een bedrijf aan mij als werknemer laten weten met welke (gevaarlijke) stoffen ik allemaal werk?

Werkgevers hebben een zorgplicht om een veilige werkomgeving te bieden. Dit betekent dat zij ervoor moeten zorgen dat werknemers geen onnodige risico's lopen, onder andere door blootstelling aan gevaarlijke stoffen. Je werkgever is bijvoorbeeld wettelijk verplicht om je te informeren over de gevaarlijke stoffen waarmee je werkt, de risico's die deze stoffen met zich meebrengen, en de veiligheidsmaatregelen die je moet nemen. Dit kan onder andere via veiligheidsinformatiebladen, instructies en trainingen.

De drempel voor werkgeversaansprakelijkheid ligt laag. Werknemers worden in het arbeidsrecht gezien als de zwakkere partij ten opzichte van de werkgever. Dit betekent dat zij vaak afhankelijk zijn van hun werkgever voor hun inkomsten, arbeidsomstandigheden en veiligheid op de werkplek. Het recht biedt daarom extra bescherming aan werknemers, omdat zij minder invloed hebben op de arbeidsomstandigheden. Door werkgevers snel aansprakelijk te stellen, stimuleert de wetgeving hen om te zorgen voor een veilige werkomgeving.

Als je ziek wordt door blootstelling aan gevaarlijke stoffen en kunt aantonen dat je werkgever een zorgplicht heeft geschonden, kun je een vordering tot schadevergoeding indienen tegen je werkgever. Je moet kunnen aantonen dat je gezondheidsproblemen kunnen zijn veroorzaakt door de blootstelling aan gevaarlijke stoffen op je werk. Medisch bewijs en eventueel rapporten van deskundigen kunnen hierbij helpen.

11. Je ziet dat veel omwonenden/groepen bezorgde burgers elkaar weten te vinden en zich op een bepaalde manier organiseren. Wanneer zou ik een stichting moeten oprichten en waarom? Waar moet ik aan denken bij de oprichting van een stichting? Speelt dat voor alle rechtsgebieden?

*Een stichting helpt als aanspreekpunt en kan in sommige procedures helpen in de **ontvankelijkheid**.*

*Bij een **artikel 12 Sv klacht** – waarbij je in beroep gaat tegen een sepot door het OM – moet je bijvoorbeeld aantonen **belanghebbende** te zijn bij de procedure. Als dan in de statuten van de stichting staat dat die opkomt voor dit soort belangen, zal je sneller ontvankelijk zijn dan als ‘gewone burger’.*

*Voor het **bestuursrecht** geldt dat een rechtspersoon (zoals een stichting) aan de hand van feitelijke werkzaamheden en de statuten moet aantonen of er sprake is van belanghebbendheid. De statuten moeten voldoende onderscheidend zijn. Alleen juridische procedures voeren kan niet aangemerkt worden als feitelijke werkzaamheden. Lezingen en informatieavonden organiseren zijn bijvoorbeeld feitelijke werkzaamheden. Als je statuten en feitelijke werkzaamheden niet in orde zijn kan je niet-ontvankelijk worden verklaard.*

12. Stel uit nader onderzoek blijkt dat een bestrijdingsmiddel (mede) veroorzaker is van de ontwikkeling van bijvoorbeeld Parkinson is er dan juridisch de mogelijkheid om een producent aansprakelijk te stellen en een schade te claimen?

Kan de schade een gevolg zijn van twee of meer gebeurtenissen voor elk waarvan een andere persoon aansprakelijk is, en staat vast dat de schade door ten minste één van deze gebeurtenissen is ontstaan, dan rust de verplichting om de schade te vergoeden op ieder van deze personen, tenzij hij bewijst dat deze niet het gevolg is van een gebeurtenis waarvoor hijzelf aansprakelijk is. Dit wordt ook wel het model van alternatieve causaliteit genoemd. Met andere woorden, wie aansprakelijk is wordt onderling uitgezocht.

Algemene informatie uit de break-out sessies

Bestuursrecht

- Het is mogelijk om je als belanghebbende aan te melden bij de rechtbank in een lopende bestuursrechtelijke procedure over bijvoorbeeld een milieuvergunning. Je kunt op deze manier stukken inbrengen in de procedure en tijdens de zitting gebruikmaken van het spreekrecht. Op deze manier kan je je laten horen als omwonende. Je moet dus wel aangemerkt worden als belanghebbende bij het besluit.

Civilrecht

- De overheid streeft ernaar beleid te implementeren, maar is vaak beperkt door financiële middelen, waardoor investeerders noodzakelijk zijn. Dit vereist een voortdurende afweging tussen economische belangen en - bijvoorbeeld - het belang van burgers bij een gezond leefklimaat.
- Als gedupeerde kan men informatie van de overheid verkrijgen via een Woo-verzoek. Echter, in de praktijk wordt vaak veel informatie zwartgelakt. Een nieuwe procedure kan noodzakelijk zijn en dit kan lang duren, wat bijdraagt aan kennisongelijkheid.
- Rechters willen doorgaans niet de rol van beleidsmakers op zich nemen, wat niet hun taak is. Uitzonderingen zoals de Urgenda-zaak zijn doorbraken geweest. Problemen doen zich vaak voor bij de handhaving van wetten; er wordt niet consequent gehandhaafd en controles worden soms aangekondigd, waardoor bedrijven zich kunnen voorbereiden. Gebrek aan kennis bij gemeentemedewerkers kan ook leiden tot te snelle afgifte van vergunningen.
- Als er onvoldoende onderzoek is gedaan door bijvoorbeeld de gemeente die de vergunning verstrekt, dan kan dat aanleiding zijn voor een civiele procedure.
- Het bundelen van krachten kan helpen om de hoge kosten van bijvoorbeeld deskundigen die nodig zijn voor een civiele claim te bekostigen.
- De Europese wetgeving bevat een bijzondere zorgplicht voor de staat, het voorzorgsbeginsel, dat stelt dat maatregelen genomen moeten worden ook al is de schade nog niet opgetreden maar de kans daarop bestaat. Desondanks ligt de bewijslast bij de eisers, wat financieel vaak niet haalbaar is voor burgers.
- Men kan informatie bij een bedrijf opvragen, maar als dit niet wordt verstrekt, kan men een procedure onder artikel 8.34a BW starten. Hierbij moet men specifiek aangeven welke documenten men wil zien.
- Er zijn voorbeelden waarbij psychisch leed succesvol is aangetoond in een civiele procedure, bijvoorbeeld in de zaak rondom de aardbevingen in Groningen. De rechtbank erkende dat psychisch leed aannemelijk is als men in een bepaalde straal woont en scheuren in de muur heeft. Ook bij de nieuwjaarsrellen in Groningen en in zaken rondom bepaalde medische implantaten is psychisch leed erkend en vergoed.
- Toegang tot de rechter is vaak afhankelijk van financiële middelen. Financiële hulp kan een advocaat bekostigen, maar niet de benodigde rapporten. Grootschalige acties en media-aandacht zijn cruciaal. Het opzetten van een businesscase voor financiers is essentieel, zelfs als dat tegenstrijdig voelt, omdat het uiteindelijke doel niet winst maken is, maar het vergoeden van schade en het bewerkstelligen van systeemverandering. Dit voelt voor advocaten ook vaak als een dans met de duivel omdat zij van een zaak een business case uitwerken om dit voor te kunnen leggen aan investeerders.
- Er zijn voorbeelden van zaken waarin de Staat aansprakelijk is gesteld. Bijvoorbeeld in de zaak van de schietpartij in Alphen aan den Rijn. In die zaak oordeelde de rechter dat de overheid de vergunning niet had mogen verlenen. Dit toont aan dat aansprakelijkheid van de overheid te bewijzen is en ook in milieuzaken van toepassing kan zijn als de overheid niet handhaaft.

Strafrecht

- Strafrechtelijke aansprakelijkheid van de overheid. De overheid (en alle bestuursorganen) hebben strafrechtelijke immuniteit. Overheden kan je daarom niet zomaar strafrechtelijk aansprakelijk stellen. Het OM is ook onderdeel van de overheid dus die kunnen niet zichzelf verantwoordelijk stellen. Uitzonderingen hierop zijn heel strikt. Immuniteit komt overheid alleen toe als het exclusieve

overheidstaken (vergunningen uitgeven etc.) zijn. Er is jurisprudentie op lokaal niveau omdat het daar minder vaak om exclusieve overheidstaken geldt. Bijvoorbeeld een weg repareren kan iedereen doen dus dat is niet een exclusieve overheidstaak. Vrij recent sinds kindertoelagenaffaire is dit wel gaan draaien. Daar zijn tegen individuele ambtenaren aangiftes gedaan, die het OM heeft afgewezen. Nu lopen er art. 12 Sv procedures. Het Gerechtshof heeft daar nu wel gezegd dat ambtenaren, als ze willens en wetens dit strafbare feit hebben gepleegd, zich niet meer op strafrechtelijke immuniteit kunnen beroepen.

- Uiteindelijk zijn zaken via civielrecht verder gekomen omdat ze hun eigen proces voeren, houden eigen regie in handen (wel veel langer en veel duurder). Strafrecht heeft meeste macht, want sterkste straffen, en mogelijkheid tot dwangmiddelen (doorzoekingen, vorderen gegevens) maar je bent volledig afhankelijk van het OM.
- Voor veel mensen is het heel aannemelijk dat bedrijven schuld door opzet hebben, maar voor bedrijven is het minder aannemelijk dat ze daadwerkelijk die opzettelijke intentie hebben. Dit beeld is ondertussen wel aan het kantelen. Trafigura is alleen verantwoordelijk gehouden voor overtreden van afvalstoffenwetgeving, niet voor het feit dat er mensen zijn omgekomen. Greenpeace heeft een art. 12 Sv procedure gestuurd omdat ze vinden dat er sprake is van dood door schuld. Greenpeace is niet ontvankelijk verklaard want het gaat hier om een algemeen delict en niet om een milieudelict. Greenpeace is opgericht volgens haar statuten om milieukwesties aan te kaarten. Dit was in 2011. Misschien dat de rechter daar nu anders naar kijkt. Maar de poorten gaan niet meteen helemaal open dat ze alle zaken gaan onderzoeken en dat ze alle zaken gaan vervolgen. OM en rechtbank zijn bottleneck, er is wel voldoende capaciteit nodig.
- Positie van slachtoffers is veel te lang genegeerd. De uitkomst is vaak onbevredigend dus juist de procedure en positie van slachtoffers en anders kijken naar het strafrecht heeft nog heel veel kansen.
- Soms heeft een bedrijf te weinig kennis over uitstoot. Plegen ze wel genoeg inspanning? Als je reden hebt om aan te nemen dat het schadelijke stoffen zijn dan kan je zeker zeggen dat ze niet genoeg inspanning hebben geleverd. Vaak is er sprake van een commercieel belang om te weten wat ze uitstoten, dus bedrijven weten achter de deur heel veel. OM zou wel doorzoekingen kunnen doen dus daarom blijft strafrecht een aantrekkelijke optie omdat zij veel kunnen vinden.
- Je bent slachtoffer als je in de tenlastelegging staat. Volgens de wet ben je slachtoffer als je schade hebt. Als er een grote groep is, moet je praktische keuzes maken wie je gaat meenemen als slachtoffer of niet. Locatie gebaseerd, of letsel gebaseerd.
- Er is een aantal zaken met grote groepen slachtoffers. In die zaken is iedereen meegenomen. De vraag is waar de grens ligt. Bij MH17 hadden heel veel mensen spreekrecht.
- Het OM gaat niet actief slachtoffers zoeken. De vraag is of er een informatieplicht moet komen om mensen te laten weten dat er een strafzaak is?
- Oplossingen:
 - Maatregelen/voorbereiding om vordering minder complex te maken zodat meer slachtoffers erkend kunnen worden (zodat er minder belasting is op het strafrecht) + informatieplicht vanuit de overheid (wettelijke basis dat OM slachtoffers informeert over slachtofferplichten maar dat is pas als ze erkend zijn als slachtoffer)
 - Onderzoeksjournalisten kunnen complexe zaken aan het licht stellen. Samenwerking nodig voor juristen. Dit contact gaat meestal via cliënten (vaak een NGO of stichting).
 - Als hoofddoel schadevergoeding is, moet je naar civiele rechter.